

Бердиев А.Т.

**А.МАСАЛИЕВ КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БААТЫРЫ, МАМЛЕКЕТТИК
ЖАНА КООМДУК ИШМЕРИ**

Бердиев А.Т.

**А.МАСАЛИЕВ ГЕРОЙ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ, ГОСУДАРСТВЕННЫЙ И
ОБЩЕСТВЕННЫЙ ДЕЯТЕЛЬ**

A.T. Berdiev

A. MASALIEV HERO OF THE KYRGYZ REPUBLIC, STATE AND PUBLIC FIGURE

УДК: 947.088-052.24(575.2) (043.3)

Макалада Кыргызстандын көрүнүктүү мамлекеттик ишмери Абсамат Масалиевдин өмүр баяны жана мамлекеттик ишмердиги хронологиялык тартипте баяндалды.

В статье излагается жизненный путь и государственная деятельность известного государственного деятеля А.Масалиева в хронологической последовательности.

The article states A.Masaliev's way of life, his being as a statesman in chronological system.

А.Масалиев ХХ кылымдын экинчи жарымына тиешелүү болгон көрүнүктүү саясий, коомдук ишмер. Анын бүтүндөй акыл-эстүү жашоо-турмушу, көп кырдуу эмгектик жана саясий ишмердиги Совет бийлигинин, мамлекетинин мезгилинде өнүгүп калыпчанды. Макалада А.Масалиевдин Кеңеш доорундагы мамлекеттик, саясий ишмердигине жана өтөлгөлүү өмүр жолуна токтолмокчубуз.

А.Масалиев 1933-жылы азыркы Баткен областынын Кадамжай районундагы Алыш айылында туулган. Ата-энеси карапайым адамдардан болгон. Беш маал намазын үзбөй окуп, бирөөгө залалы жок, чыр-чатакты сүйбөгөн, өздөрүнүн маңдайына жазылганына макул болуп, колхоздо иштеп, көпчүлүк катары күн өткөрүшкөн. Атасы 1941-жылы катуу оорудан кайтыш болуп, агасы армияга кетип, 8 жашка чыккан Абсамат Масалиев энеси, иниси үчөө калат. Балалык мезгили Улуу Ата Мекендик согуш мезгилине туура келип, татаал турмушту башынан кечирген.

1953-жылы Москвадагы Сталин атындагы тоокен институтунун тездетилген курсуна кабыл алынат. Атасынан эрте ажырап, энеси жалгыз иниси менен турмуштун татаал сыноолорун баштарынан өткөргөн Абсамат Масалиев эл жерден алыс жүрүп, студент кездеги бир топ кыйынчылыктарды жеңе билип, 1956 жылы 18-июнда институтту ийгиликтүү аяктаган [3].

Окууну бүтүп келгенден кийин 1956-жылы А.Масалиевди «Кыргызкөмүр» трестине кабыл алышып, «Кызыл-Кыя көмүр» башкармасынын «Комсомольская» шахтасына жөнөтүшөт. Мурда өндүрүштүк практикаларда тоо мастери, десятник (ондук) кызматтарын аткарып келгендигине, тоо техниги, тоо инженери деген эки диплому болгондугуна карабастан шахтанын начальниги Юрий Генрихович Шейнман катардагы жумушчунун, өткөөлчүнүн кызматын сунуш кылаган. буга катуу нааразы болгон А.М.Масалиев кен башкармасынын жетекчилигине

кайра кайрылат жана алардын кийлигишүүсү менен даярдоо участкасынын начальнигинин жардамчысы тоо мастери болуп эмгектенген.

1959-жылы 26 жашында Коммунистик партиянын катарына өтүү жөнүндө арыз жазып, 1960-жылы партияга өткөн, №12860409 номерлүү партбилетке ээ болгон[4:11]. 1957-1962-жылдарда шахтанын башкы инженеринин орун басары, «Кыргыз көмүр» трестинин башкы инженеринин жардамчы, партиянын Ош обкомунун өнөр жай жана транспорт бөлүмүнүн инструктордук кызматына бекитилген. Бул кызматка бекитилээр алдында Ош областык комитеттин биринчи катчысы Т.Б. Балтагуловдун кабыл алуусунда болуп, аңгемелешүүдөн өткөн, 1962-1964-жылдары Алма-Атадагы жогорку партиялык мектепте окуган, 1964-жылы бүтүп келгенден кийин Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетинин, Кыргыз ССР Министрлер Советинин партиялык мамлекет контролдоо комитетинин өнөр жай, транспорт жана байланыш бөлүмүнүн инспектору, Ош областтык партиялык мамлекеттик контролдоо комитетинин председателинин орун басары болуп иштеген.

1966-жылы февраль айында партиянын Ош обкомунун бюросу жана пленуму А.Масалиевди Ош обкомунун өнөр жай жана транспорт бөлүмүнүн башчылыгына бекиткен. Бул комитетте болгону үч адам эмгектенген, алар М.П.Бадыгин көп жылдар Оштогу ВЛКСМ атындагы жибек комбинатынын парткому болуп иштеген, мол тажрыйбага ээ болгон, Е.И.Зыков ал Кызыл-Кыя шаарында партиялык комитетте иштеген аракетчил адам болгон 1968-жылдын май айына чейин партиянын Ош обкомунун өнөр жай жана транспорт бөлүмүнүн башчысы катары эмгектенген [5], 1968–1969-жылдары Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетинин өнөр жай-транспорт бөлүмүнүн башчысынын орун басары болуп иштеген, 1969–1971-жылдары партиянын Таш-Көмүр шааркомунун биринчи секретары болуп турганда шаардын өсүп өнүгүшүнө өз салымын кошкон, 1969-жылы 16-сентябрда Ош обком партиясынын бюросунун кеңешмесинин №49-37 протоколунун негизинде А.Масалиев Таш-Көмүр шаарынын партиясынын биринчи катчысы болуп бекитилген. Шаардык партиялык уюмдун курамында беш жүздөн ашык коммунисттер кирген, ага Нарын гидро-энерго курулуш башкармасынын коллективинин партиялык комитети да кирген. Таш-Көмүр шаардык кеңешинин аткаруу комитетинин курамына Кара-Көл шаарчасы, Шамалды-Сай, Кызыл-Жар

поселокторунун постсоветтери бириктирилген. Шаардын чарбасы көп түрдүү тармактардан турган. Шаардын өзүндө абал бир топ оор болгон, айрыкча шахтерлорду коммуналдык жактан тейлөөдө көп проблемалар, кыйынчылыктар болгон. Адам баласынын негизги байлык катары эсептелген таза суу жетишкен эмес. Маданий жактан тейлөө негизги көрсөткүч катары эсептелген көмүр казып алуу планы аткарылбай калган мезгилде жетекчи болуп баруу жана андагы проблемаларды чечүү А.Масалиевдин негизги максаты катары биринчи орунга койгон. Таш-Көмүрдүн проблемалары А.Масалиевге Ош обком партиясында жана БКда иштеп турганда эле белгилүү болгон. Шаардын жетекчи кадрларын көпчүлүгүн билгендиктен жогорудагы маселелерди чечүүгө шарт түзүлгөн.

1971–1972-жылдары Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетинин өнөр жай-транспорт бөлүмүнүн башчысы болуп эмгектенген мезгилде Кыргызстанда өнөр жай тармактары өсүп өнүккөндүгү баарыбызга белгилүү. Фрунзе, Токмок, Ош, Жалал-Абад, Пржевальск, Кызыл-Кыя шаарларында жана башка жерлерде жаңы завод, фабрика жана башка ишканаларды ачуу маселесин көтөрүп, жаштарды жумуш менен камсыз кылуу маселеси каралган [2:123].

1972–1974-жылдарда Фрунзе шаараткомунун председатели болуп эмгектенген, ушул жылдары Фрунзе шаарын кайрадан куруунун генералдык планы ишке ашырыла баштаган, шаардын борбордук бөлүгүндөгү эски имараттарды бузуу өтө кыйынга турган, жер үйлөрдүн ээлери нараазы болуп, көп жолку жолугушуулардан кийин гана бул маселелер чечилген, аларды бузбай туруп спорт сарайды, циркти, “Айчүрөк” универмагын, “Октябрь Революциясынын” эстелик комплексин, “Достук” монументин, чоң административдик имараттарды, 9-14 кабаттуу турак жай үйлөрдү куруу мүмкүн эмес эле. Бул жумуштардын аткарылышында Кыргызстан КП БКнын биринчи катчысы Т.Усубалиевдин демилгечилик ролун айтып коюу адилеттүү болот, шаарды жаңыдан кайра куруунун планы менен күндө жакындан танышып турган. Жаңы долбоорлорду шаардын жетекчилери менен талкуулап, пикирлешип турган.

1974–1979-жылдары Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетинин секретары катары бир топ ири жумуштарды аткарган. 1974-жылы февраль айында А.Масалиевди Кыргызстан КП БКнын пленуму КК БКнын катчылыгына жана бюро мүчөлүгүнө шайлаган. Бул жылдары “Манас” аэропорту-нун комплекси, көркөм өнөрчүлүк искусство музейи, Токмоктогу жүндөн жип ийрүүчү фабрика, М.В.Фрунзе атындагы айыл чарба машиналарын куруучу заводдун реконструкциялоо иштери жүргүзүлгөн. Кыргыз ССРин жана Кыргызстан компартиясынын 50 жылдык юбилеи белгиленген, ага СССР Министирлер Советинин председатели А.Н.Косыгин катышкан, Ал Манас аэропорту-нун алгачкы жолун ачкандардын бири болгон. [2:144].

1979–1985-жылдары партиянын Ысык-Көл обкомунун биринчи секретары катары кызмат өтөгөн. 1979-жылы 13-январда партиянын Ысык-Көл обкомунун пленуму болуп, анда А.Масалиевди обкомдун биринчи катчылыгына жана бюро мүчөлүгүнө шайлаган. Ысык-Көл областынын аймагы бүткүл союздук курорттук аймак болгондуктан бул жерлерде өнөр-жайды, жана абаны булгоочу башка тармактарды өнүктүрүүгө мурдатан эле чек коюлгандыктан бул жерлерде турак жайларды салуу, социалдык маанидеги имараттарды куруу, мал чарбасы үчүн короо сарайларды, санаториялык эс алуу имараттарын, суу каналдарын курууга көңүл бурулган. Областын бардык тармактары боюнча экономикалык көрсөткүчтөр жогорулаган. 1985-жылдын май айында КПСС БКнын чакыруусу менен Москвада КПСС БКнын инспектору болуп иштеген. КПСС БКнын Саясий бюросунун мүчөсү, БКнын катчысы Е.К.Лигачевдун кабыл алуусунда болуп, КПСС БКнын башкы катчысы М.С.Горбачев менен макулдашылгандыгын билдиришкен, бул мезгилде Белорусияда, Эстонияда Ставрополь крайында Москва областында эл чарбасынын түрдүү тармактарында тажрыйбаларын үйрөнүү менен бир топ тапшырмаларын аткарган.

1985-жылдын 2-ноябрында Кыргызстан Компартиясынын БК пленумунда Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетинин биринчи секретары болуп шайланат. Бул кызматта 1991-жылдын апрель айына чейин эмгектенет. 1990-жылдын март айында Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетинин сунушу менен Жогорку Советтин сессиясында Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун Председателдигине шайланат. 1990-жылы КПССтин кезектеги XXVIII курултайында А.М.Масалиев КПСС БКнын саясий Бюросунун мүчөлүгүнө шайланат.

А.М. Масалиевдин көп жылдык ак эмгеги жогору бааланып Октябрь революциясы ордени, эки жолу Эмгек Кызыл Туу ордени, Парламенттер аралык Ассамблеянын Шериктештик ордени, 1-баскычтагы Манас ордени жана көптөгөн медалдарга татыктуу болгон. Кыргыз Республикасынын Президентинин милдетин аткаруучу К. Бакиевдин 2005-жылдын 25-июндагы жарлыгы менен Кыргыз мамлекетине жана элине жекече синирген эмгеги, Мекенге ак ниет кызмат кылууну үлгүсүн көрсөткөндүгү, коомдук иштеги жогорку жарандык позициясы үчүн мамлекеттик ишмер Масалиев Абсамат Масалиевичке «Кыргыз Республикасынын Баатыры» эң жогорку артыкчылык даражасы «Ак Шумкар» өзгөчө белгисин тапшыруу менен берилген [1:12-13].

Адабияттар:

1. Масалиев И. Элибиздин сыймыгы, ата журттун ардагы. – Б, – 2008, – 224 б.
2. Масалиев А. Советтик доордон үзүндүүлөр. – Б, 1996, -319-б.
3. КР БМА. - Ф56. - Оп №254 - Д 10.
4. Акматов К. Окуялар, адамдар. (Миң бир күн). - Б, 1997. – 293-б.
5. ЦАПД.Ф56. Оп №254. Д 4.

Рецензент: д.ю.н. Арабаев Ч.И.